

УДК 34+65.012.8(477)

Д.В. КАРПЕНКО, Харківський національний університет внутрішніх справ

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ОХОРОНИ БАЗИ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ НА ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ

Ключові слова: база персональних даних, авторське право, комерційна таємниця, *sui generis*

Після введення в дію Закону України «Про захист персональних даних» [1] питання правового режиму охорони баз персональних даних на підприємствах України стало актуальною проблемою, оскільки режим охорони бази персональних даних на підприємстві не був визначений в законодавстві. Відсутність правової регламентації цього питання призвела до того, що режим правової охорони бази персональних даних самостійно обирається та здійснюється підприємством. Від правильності цього вибору може залежити інформаційна безпека діяльності юридичної особи та механізм захисту персональних даних. Це потребує розробки рекомендацій відносно правового режиму охорони баз персональних даних на українських підприємствах. Таким чином, проблеми правового режиму охорони баз персональних даних в Україні обумовлені недостатністю законодавчої бази та правових інструментів ефективного захисту персональних даних, що існують в базах даних, та майнових прав авторів, укладачів, володільців баз персональних даних. Все це потребує окремого комплексного дослідження. Тому, метою цієї статті є встановлення та визначення видів правового режиму охорони бази персональних даних на підприємствах України.

Правова охорона баз даних розглядалась у працях: Г.О. Андрощука, Ю.М. Батуріна, О.Б. Бутнік-Сіверського, А.А. Вайшнурс, Е.П. Гаврилова, В.А. Дозорцева, В.С. Дроб'язко, В.І. Жукова, О.В. Кохановської, С.Й. Литвина, Л.І. Подшіб'їна, А. П. Сергеева, Є.О. Сичова, С.А. Сударікова, Є.О. Суханова, Є.А. Флейшціц, Р.Б. Шишки, О.О. Ште-

фан, В.В. Черячукіна, Н.Є. Яркіної та інших науковців. Незважаючи на здобутки юридичної науки в цієї сфері, окремого комплексного дослідження правового режиму охорони бази персональних даних на підприємствах України не проводилось, і це потребує вивчення у юридичній науці.

Персональні дані це відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована, обробляються в базах персональних даних. Ці бази можуть існувати у формі електронної бази даних чи картотеки, тому база персональних даних є різновидом більш широкого поняття «бази даних». Згідно ст.1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» база даних (компіляція даних) – це сукупність творів, даних або будь-якої іншої незалежної інформації в довільній формі, у тому числі електронній, підбір і розташування складових частин якої та її упорядкування є результатом творчої праці, складові частини якої є доступними індивідуально і можуть бути знайдені за допомогою спеціальної пошукової системи на основі електронних засобів (комп'ютера) чи інших засобів [2]. За аналізом цієї норми можна стверджувати, що змістом бази даних є інформація; в базі даних упорядкування, підбір та розташування даних є результатом творчої праці автора-упорядника; інформація у базах даних може бути доступною за допомогою певних механізмів, зокрема ЕОМ. Ці загальні ознаки бази даних збігаються з ознаками бази персональних даних, що підтверджує їх родову єдність.

Звернемо увагу, що в законодавстві України окремо встановлюється визначення бази персональних даних, так в ст.2 Закону України «Про захист персональних даних» встановлено, що база персональних даних - іменована сукупність упорядкованих персональних даних в електронній формі та/або у формі картотек персональних даних [1]. База персональних даних підлягає державній реєстрації шляхом внесення відповідного запису уповноваженим державним органом з питань захисту персональних даних до Державного реєстру баз персональних даних. З цього визначення випливають наступні властивості бази персональних даних: змістом бази пер-

сональних даних є інформація про фізичну особу; системність; об'єктивна форма існування (це матеріальний носій бази персональних даних у виді електронної форми або картотеки); мета існування (бази персональних даних завжди створюються з певною метою); підлягає обов'язковій державній реєстрації. Бази персональних даних можуть мати як критерій творчого внеску в її розробку, так і складатися з систематизованої інформації про персональні данні особи, яка не має ознак творчості. Таким чином, для бази персональних даних властиві загальні ознаки бази даних та власні спеціальні ознаки (державна реєстрація, мета існування).

На підставі аналізу вказаних нормативних актів та відокремлених ознак баз даних можна стверджувати, що база персональних даних – це різновид бази даних, що містить іменовану сукупність упорядкованих персональних даних, які отримані законним шляхом, та існує у електронній формі та/або в формі картотек персональних даних, зареєстрована у встановленому законі порядку. Вона може бути як оригінальною (містить творчий вклад автору), так і неоригінальною (проста систематизована інформація про персональні данні людини).

Виходячи з того, що база персональних даних є різновидом баз даних, можна запропонувати відносити цю базу до об'єктів інтелектуальної власності. У зв'язку з цим, на підприємстві режим правової охорони бази персональних даних може встановлюватися у межах інституту інтелектуальної власності, зокрема за допомогою механізмів авторського права, комерційної таємниці та інституту спеціального права – *sui generis*. При цьому необхідно зауважити, що надійна правова охорона результатів інтелектуальної діяльності – найбільш ефективний засіб боротьби проти промислового шпигунства, вона сприяє захисту прав авторів і власників науково-технічних результатів [3].

Правова охорона баз даних в Україні передбачено Цивільним кодексом України, Законом України «Про авторське право і суміжні права» та інших нормативних актів. Згідно наказу Міністерства фінансів України № 242 від 18.10.1999 р. «Про затвердження

Положення (стандарту) бухгалтерського обліку» на підприємстві база даних відноситься до нематеріальних активів, тобто до немонетарних активів, що не мають матеріальної форми та можуть бути ідентифіковані [4]. Використання бази даних в діяльності підприємства можливо при його обліку на балансі підприємства відповідно до наказу Міністерства фінансів України від 22.11.2004 р. № 732 «Про затвердження типових форм первинного обліку об'єктів права інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів». Таким чином, база даних, зокрема база персональних даних, як об'єкт інтелектуальної власності, відноситься до нематеріальних активів підприємства, якій потребує обліку на балансі підприємства.

Наказ Міністерства фінансів України № 69 від 11.08.1994 р. «Про Інструкцію по інвентаризації основних засобів, нематеріальних активів, товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів і документів та розрахунків» передбачає, що з моменту обліку бази персональних даних у керівництві підприємства виникає обов'язок з введення правового режиму охорони цього нематеріального активу. Крім того, зберігання персональних даних передбачає створення умов належної цілісності і достовірності відомостей про особу. В базах даних, автоматизованих системах, картотеках персональних даних зберігання піддаються не тільки самі персональні дані але і їх матеріальні носії [5, с.46]. Матеріальним носієм персональних даних є електронна база даних, яка ставиться на облік підприємство та потребує режиму охорони.

Правовий механізм охорони бази персональних даних складається з двох рівнів: перший рівень – це стандарти правової охорони, що встановлені законодавством України; другий рівень – це рівень охорони, який базується на локальних нормах і правилах окремого підприємства, установи, організації, державного органу. На рівні підприємства правовий режим охорони бази персональних даних встановлюється володільцем бази персональних даних. Відповідно до п.2 ст.4 Закону України «Про захист персональних даних» володільцем бази персональних даних мо-

жуть бути підприємства, установи і організації усіх форм власності, органи державної влади чи органи місцевого самоврядування, фізичні особи – підприємці, які обробляють персональні дані відповідно до закону [1]. Ці суб'єкти не тільки обробляють персональні дані, але й здійснюють їх зберігання відповідно до п.2 ст.13 Закону України «Про захист персональних даних», зокрема зберігання персональних даних передбачає дії щодо забезпечення їх цілісності та відповідного режиму доступу до них. Таким чином, володілець бази персональних даних має право вибору режиму правової охорони цього об'єкту та самостійно встановлює обраний режим. Звернемось до визначення правового режиму охорони баз персональних даних на підприємствах України через аналіз режимів охорони баз даних.

На міжнародному рівні база даних традиційно охороняється авторським правом [6, с.6]. Міжнародна авторсько-правова охорона базується на нормах Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів у редакції Паризького Акту від 24.07.1971 р.¹ та Угоді «Про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРИПС)». У виборі авторсько-правової форми охорони, на міжнародному рівні, домінуючу роль зіграли компанії - виробники та розповсюджувачі програмного забезпечення, максимально зацікавлені в легкому, швидкому і широкому отриманні прав на результати своєї праці без дотримання будь-яких формальностей й без державно-територіальних обмежень. Авторсько-правова схема охорони програмного забезпечення повністю відповідає даним вимогам і сприяє легкому отриманню охорони на міжнародному ринку [7, с.52]. Таким чином, за нормами міжнародного законодавства, база даних є об'єктом авторського права, що отримує правову охорону без виконання будь-якої формальності.

На європейському рівні до баз даних, відповідно до Директиви 96/9/ЄС Європейського Парламенту та Ради «Про правовий захист баз даних» від 11.03.1996 року, застосовується

два режиму правової охорони: за допомогою авторського права та інститут *sui generis*. Авторська правова охорона за цим нормативним актом надається базам даним, що містять ознаку «власного інтелектуального творіння автора». Оцінка власного інтелектуального творіння автору, передбачена у вимоги «оригінальності», тобто база даних може бути об'єктом авторського права якщо вона є предметом творчого труда розробника та не є об'єктом копіювання. Право *sui generis* застосовується до неоригінальних баз даних, які створюються в результаті інвестицій у її розробку.

Для України найбільш розповсюдженим режимом правової охорони бази персональних даних є режим авторсько-правової охорони, оскільки бази персональних даних є різновидом баз даних, які згідно Закону України «Про авторське право і суміжні права» віднесені до об'єктів авторського права. В юридичній науці поширена думка, що база даних є об'єктом авторського права. Так, С.А. Сударіков відносить бази даних до об'єктів авторського права [8, с.220]. Цю позицію розділяють О.В. Кохановська, А.П. Сергеев, Н.Є. Яркіна та інші. Ми також підтримуємо думку, що база персональних даних є об'єктом авторського права.

Слід зазначити, що охорона авторського права буде поширюватися тільки на бази персональних даних, які відповідають критеріям правової охорони, що застосовуються до баз даних. Авторсько-правова охорона надається базам даних, які представляють собою результат творчої праці з підбору та організації даних; існують в об'єктивній формі в тому числі – електронній. Бази даних, які не представляють собою результат творчої праці з підбору та організації даних, українським авторським законодавством не охороняються. Згідно постанови Пленуму Верховного Суду України № 5 від 04.06.2010 р. «Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав» від 04.06.2010 р. авторське право на базу даних виникає в силу їх створення [9]. Для визнання і здійснення авторського права на базу даних не потрібно депонування, реєстрації чи дотримання інших формальностей. Та-

¹ Дата набрання чинності для України: 25.10.1995 р.

ким чином, авторсько-правовий режим охорони бази персональних даних на підприємстві може встановлюватися відносно бази персональних даних, які за підбором та розташуванням даних є результатом творчої праці людини. Авторська-правова охорона виникає з моменту розробки бази персональних даних. Підприємство для запобігання порушення бази персональних даних може вказувати знак авторського права з вказівкою року створення та володільця бази персональних даних.

Наступним режимом правової охорони баз персональних даних на підприємстві є режим комерційної таємниці. Відповідно до ст.505 Цивільного кодексу України комерційною таємницею є інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію. Стаття 162 Господарського кодексу України визначає, що суб'єкт господарювання, який є власником технічної, організаційної або іншої комерційної інформації, має право на захист від незаконного використання цієї інформації третіми особами за умов, що ця інформація має комерційну цінність у зв'язку з тим, що вона невідома третім особам і до неї немає вільного доступу інших осіб на законних підставах, а власник інформації вживає належних заходів до охорони її конфіденційності. Строк правової охорони комерційної таємниці обмежується в часі.

За думкою С. Князева відомості, які можуть бути віднесені до комерційної таємниці, наприклад підприємства, повинні мати такі ознаки: не містити державної таємниці; не наносити шкоди інтересам суспільства; відноситись до виробничої діяльності підприємства; мати дієву або потенційну комерційну цінність та створювати переваги в конкурентній боротьбі; мати обмеження в доступі тощо [10]. З цією позицією можна цілком погодитись, оскільки до ознак комерційної таєм-

ниці обов'язково відноситься те, що змістом комерційної таємниці є інформація, яка невідома третім особам, і до неї немає вільного доступу інших осіб. Відсутність загальновідомості полягає в тому, що інформацією володіє обмежене коло осіб, хоча й не обов'язково одна особа. Однією і тією ж інформацією або навіть аналогічною інформацією можуть одночасно володіти декілька осіб – але визначальним є те, щоб коло цих осіб було обмеженим [11]. Обмеженість доступу до інформації комерційної таємниці цілком відповідає вимогам збереження баз персональних даних, оскільки умови зберігання персональних даних передбачають організаційні і техніко-технологічні засоби їх захисту, які не допускають несанкціонованого знищення, блокування чи зміни, модифікації, руйнування чи пошкодження їх [5, с.46].

Зміст комерційної таємниці складає інформація. В ст.1 Закону України «Про інформацію» визначено: інформація – будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді [12]. Стаття 10 цього Закону встановлює, що за змістом інформація поділяється на певні види, зокрема інформація про фізичну особу. Аналіз вказаних статей надає можливість стверджувати, що база персональних даних за змістом може бути віднесена до інформації про фізичну особу.

Необхідно зауважити, що база персональних даних на підприємстві це інформація про фізичних осіб (працівників, клієнтів, постачальників тощо), яка зберігається на матеріальному носії (електронна база даних або картотека) та невідома третім особам, у зв'язку з чим відносно неї здійснюються адекватні міри охорони. Таким чином, база персональних даних може бути віднесена до комерційної таємниці, при умові, що вона має комерційну цінність, та до неї застосовано режим правової охорони. Все це підкреслює, що до бази персональних даних на українських підприємствах може бути встановлено режим комерційної таємниці. Введення режиму комерційної таємниці на підприємстві можливо, якщо право на комерційну таємницю встановлено в статуті підприємства, колективному

договорі, посадових інструкціях, правилах внутрішнього розпорядку та закріплено в положенні про комерційну таємницю, з обов'язковим додатком-переліком відомостей, що становить комерційну таємницю. Якщо база персональних даних включена у цей перелік, то до неї застосовується режим комерційної таємниці.

Правовий режим правової охорони бази даних, зокрема бази персональних даних, за допомогою інституту *sui generis* передбачено в межах Європейського Союзу. Цей режим відносно баз даних було введено Директивою 96/9/ЄС Європейського Парламенту та Ради «Про правовий захист баз даних» від 11.03.1996 р. У статті 11 Директиви передбачена можливість охорони баз даних, створених в третіх країнах, за умови укладання угод з Європейським співтовариством на основі взаємності. Ідея закріплення на законодавчому рівні права *sui-generis* (нетипового, своєрідного по відношенню до суб'єктивного права інтелектуальної власності) обумовлено необхідністю забезпечити стійкість та рівномірний розподіл інвестицій в виробництво та використання електронних баз даних, а також їх (інвестицій) правовий захист [13].

В Європейських країнах для охорони баз, не визнаних оригінальними, розроблено режим *sui generis*, відповідно з яким виробник бази даних має право забороняти витяг з запам'ятовуючого пристрою і (або) повторне використання всіх або істотної частини змісту бази, оцінюваної з якісною чи кількісною точки зору, коли придбання, перевірка або подання даного змісту свідчать про істотне з якісною чи кількісною точки зору інвестування. Отже, неоригінальна база даних має суттєвий внесок інвестицій. При цьому внесок може складатися не тільки в наданні фінансових коштів, але також і в витраті часу і енергії, тобто він є «суттєвим» як по своїм якісним, так і по кількісним показникам [14]. Право *sui generis* діє протягом 15 (п'ятнадцяти) років з 1-го січня року, наступного за датою «завершення створення» (заповнення) бази даних. Конструкція *sui generis* може вважатися ідеальною для захисту інтересів укладачів баз даних, тому що вона спеціально створена для захисту їх прав, не міс-

тити надлишкових елементів і при цьому дає абсолютне право на використання найціннішого компонента бази даних – її змісту [15].

В Україні право *sui generis* не передбачено законодавством, тому правовий режим охорони *sui generis* баз персональних даних, які не мають творчого вкладу, на підприємствах України не може бути застосовано, оскільки цей режим тільки розглядається у теорії юридичної науки та не має правових механізмів реалізації на території України.

На підставі проведеного дослідження можна стверджувати наступне. При визначенні режиму правової охорони бази персональних даних на підприємстві необхідно відокремлювати матеріальний носій бази персональних даних (електронна база даних чи картотека) та її зміст (відомості про фізичну особу). Матеріальний носій бази персональних даних є різновидом баз даних, що є об'єктом інтелектуальної власності. Тому правовий режим охорони бази персональних даних пропонується встановлюватися в межах інститутів інтелектуальної власності, зокрема авторського права, комерційної таємниці, інституту, *sui generis*. Зміст бази персональних даних – це систематизована, структурована інформація про фізичну особу. Охорона змісту бази персональних даних залежить від матеріального носія, тому режим охорони змісту має похідний характер від режиму охорони носія бази персональних даних. Найбільш поширеним правовим режимом охорони баз персональних даних є авторсько-правовий режим та режим комерційної таємниці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про захист персональних даних» // ВВР України. – 2010. – № 34. – Ст. 481.
2. Закон України «Про авторське право і суміжні права» // ВВР України. – 1994. – № 13. – Ст. 64.
3. Мухамедшин И. Актуальные проблемы правовой защиты научно-технического потенциала России / И. Мухамедшин // Хозяйство и право. – 1998. – № 9. – С. 59.
4. Наказ Міністерства фінансів України

«Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку» : від 18.10.1999 р., № 242 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0750-99>.

5. Брижко В. М. Правовий механізм захисту персональних даних : монографія / Брижко В. М. ; за заг. ред. М. Я. Швеця, Р. А. Калюжного. – К. : Парламентське вид-во, 2003. – 120 с.

6. Вайшнурс А. А. Современность и перспективы правовой охраны баз данных в России, США и Европейском Союзе / А. А. Вайшнурс // ИС. Авторское право и смежные права. – 2003. – № 11. – С. 5–20.

7. Дозорцев В. А. Исключительные права и их развитие / В. А. Дозорцев // Права на результаты интеллектуальной деятельности. Авторское право. Патентное право. Другие исключительные права: сборник нормативных актов. – М. : Де-юре, 1994. – С. 59.

8. Судариков С. А. Основы авторского права : монография / С. А. Судариков. – Мн. : Амафлея, 2000. – 512 с.

9. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського

права і суміжних прав» : від 04.06.2010 р., № 5 // Вісник Верховного Суду України. – 2010. – № 6 (118).

10. Князев С. Комерційна таємниця в Україні: особливості організаційно-правового впровадження / С. Князев // Юридичний журнал. – 2006. – № 6. – С. 32.

11. Котляр Д. Правова природа та підходи до регулювання комерційної таємниці / Д. Котляр // Парламент. – 2004. – № 3. – С. 102.

12. Закон України «про інформацію» // ВВР України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.

13. Литвин С. Й. Право sui generis на неоригінальні бази даних: проблемні питання визначення змісту / С. Й. Литвин // Часопис Київськ. ун-ту права. – 2009. – № 2. – С. 144.

14. Бентли Л. Право інтелектуальної власності: Авторское право / Л. Бентли, Б. Шерман ; пер. с англ. В. Л. Вольфсона. – СПб. : Изд-во «Юрид. центр Пресс», 2004. – 525 с.

15. Кувыркова А. Ю. Сравнительный анализ подходов к правовой охране содержания баз данных / Кувыркова А. Ю. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.advocate-realty.ru/press/unitpress/?id=422758>.

Карпенко Д. В. Правовий режим охорони бази персональних даних на підприємствах України / Д. В. Карпенко // Форум права. – 2012. – № 1. – С. 432–437 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-1/12kdvnpri.pdf>

У зв'язку з тим, що законодавство України не містить регулювання та рекомендацій щодо режиму охорони бази персональних даних на підприємстві, пропонується вважати її різновидом бази даних, яка є об'єктом інтелектуальної власності. Правовий режим охорони баз персональних даних розглядається в сфері режимів інститутів інтелектуальної власності.

Карпенко Д.В. Правовой режим охраны базы персональных данных на предприятиях Украины

В связи с тем, что законодательство Украины не содержит регулирования и рекомендаций в отношении режима охраны базы персональных данных на предприятии, предлагается считать ее разновидностью базы данных, которая является объектом интеллектуальной собственности. Правовой режим охраны баз персональных данных рассматривается в сфере режимов институтов интеллектуальной собственности.

Karpenko D.V. Legal Regime of Protection of Personal Data File at the Enterprises of Ukraine

Due to the fact that Ukrainian legislation does not contain regulation and recommendations for the treatment of personal data file in the enterprise, it is proposed to consider it a kind of database, which is a paradise of intellectual property. The legal regime of protection of personal data is considered in regimes institutes of intellectual property.